

100 lat chirurgii dziecięcej w Łodzi i regionie

100 years of pediatric surgery in Lodz and macroregion

Hanna Bulhak-Guz¹, Andrzej Chilarski¹, Ewa Andrzejewska², Anna Kotynia³,
Barbara Krajewska⁴, Andrzej Owczarek⁵, Zbigniew Łukomski⁶

1 – Klinika Chirurgii i Urologii Dziecięcej, Instytut Centrum Zdrowia Matki Polki

2 – Klinika Chirurgii i Onkologii Dziecięcej, Uniwersytet Medyczny w Łodzi

3 – Oddział Chirurgii Dziecięcej WSS im. M. Kopernika w Łodzi

4 – Oddział Chirurgii Dziecięcej w Bełchatowie

5 – Oddział Chirurgii Dziecięcej w Łasku

6 – Oddział Chirurgii Dziecięcej w Wieluniu

Streszczenie

Praca przedstawia ponad stuletnią historię powstania i rozwoju chirurgii dziecięcej w Łodzi i makroregionie.

Abstract

The paper presents the over one hundred years old history of the beginning and development of pediatric surgery in Lodz and macroregion.

SŁOWA KLUCZOWE:

historia
Łódź

KEY WORDS:

pediatric surgery
Lodz

Wstęp

Dziewiętnastowieczna Łódź była miastem czterech kultur: polskiej, niemieckiej, rosyjskiej i żydowskiej. Dynamicznie rozwijający się przemysł lekki wymagał ogromnej liczby rąk ludzkich do pracy, co wiązało się z masowym napływem ludności wiejskiej i nagłym wzrostem liczby mieszkańców miasta. Brak mieszkań, przeludnienie, ubóstwo, złe warunki sanitarne w wielodzietnych rodzinach robotniczych były przyczyną szerzącej się nędzy, a wraz z nią rozwoju wielu chorób. Opieka zdrowotna nad dziećmi praktycznie nie istniała, a 50% dzieci umierało przed 5. rokiem życia.

W latach 80. XIX wieku dr Seweryn Sterling¹ – polski lekarz żydowskiego pochodzenia, społecznik, popularyzator higieny społecznej i oświaty sanitarnej – zwracał uwagę na konieczność utworzenia szpitala dla dzieci. Niestety brak środków finansowych spowodował, że jego idea czekała do pierwszych lat XX wieku, kiedy to dr Karol Jonscher² – syn pastora, lekarz, wielki społecznik, współorganizator Obywatelskiego Komitetu Pomocy Biednym przekształconego później w Łódzkie Chrześcijańskie Towarzystwo Dobroczynności, Towarzystwa Higienicznego „Kropla Mleka”, Towarzystwa Lekarskiego Łódzkiego, Towarzystwa Pogotowia Ratunkowego i wielu innych inicjatyw społecznych – zebrał 45 tysięcy rubli na budowę szpitala dla dzieci.

Jednak głównymi fundatorami szpitala byli łódzcy fabrykanci: Edward Herbst³ i jego małżonka Matylda Scheibler-Herbst, którzy dla upamiętnienia swojej przedwcześnie zmarłej córki Anny Marii przekazali 200 tysięcy rubli w złocie na jego budowę pod warunkiem, że przyszły szpital będzie nosił jej imię. Twórcą projektu szpitala, jego budowniczym i pierwszym lekarzem naczelnym w latach

¹ Sterling S, Supady J. Powstanie i organizacja pierwszego szpitala dla dzieci w Łodzi w latach 1905-1939. W: Gołębiowska M. Szpital Anny Marii w Łodzi. Zasługi dla pediatrii. *BESTOM-DENTOnet.pl, Łódź*, s. 11-30, 2005; Kawiorski J. Szpital dla dzieci im. Anny Marii obecnie im. Dr. Janusza Korczaka w latach 1905-1995. *Panaceum*, 4 (27): 13-15, 1995

² Jonscher K., tamże

³ Herbst E i Scheibler-Herbst M., tamże

1905-1910 był doktor Polikarp Brudziński⁴. Kamień węgielny pod budowę położono w 1902 roku, budowę zakończono w 1904 roku, a w listopadzie 1905 roku przyjęto na oddział pierwszego pacjenta. Szpital „Anny Marii” był bardzo nowoczesną, dobrze wyposażoną placówką o charakterze pawilonowym umożliwiającym izolowanie dzieci chorych zakaźnie.

Ryc. 1 Pawilon chirurgiczny Szpitala „Anny Marii”

Oddział chirurgiczny mieścił się w dwupiętrowym, jednym z ośmiu wolnostojących pawilonów. Poza salami chorych początkowo z 35, a ostatecznie 55. łózkami, znajdowały się w nim dwie sale operacyjne: czysta i septyczna, pracownia i ciemnia rentgenowska, pomieszczenia sterylizacyjne, dwie sale z lampami kwarcowymi dla chorych ambulatoryjnych. W 1908 roku dobudowano skrzydło dla oddziału ortopedycznego z dużą salą ortopedyczno-gimnastyczną, gabinetem masażu i rentgenowskim.

Pierwszym ordynatorem etatowym chirurgii dziecięcej w latach 1905-1909 był dr Ignacy Watten⁵, późniejszy ordynator oddziału gruźlicy kostnej (1930-1935).

Ryc. 2 Personel Szpitala „Anny Marii” – siedzą: dr Matylda Tomaszewska (druga od lewej), dr Antoni Tomaszewski (trzeci od lewej)

W latach 1909-1923 oddziałem kierował dr Antoni Tomaszewski⁶, który jednocześnie od 1919 do 1923 roku był lekarzem naczelnym Szpitala „Anny Marii”. Jego żona – dr Matylda Tomaszewska⁷

⁴ Brudziński P, Chróścicki A. W: Wilkoszewski E. (red.) Słownik Biograficzny Zasłużonych Pediatrów, z. 1. PTP, Warszawa, s. 25-27, 1985; Gołębiowska M. Pionierzy pediatrii łódzkiej. W: Gołębiowska M. Szpital Anny Marii w Łodzi. Zasługi dla pediatrii. *BESTOM-DENTOnet.pl, Łódź*, s. 31-36, 2005

⁵ Watten I, Supady J. Powstanie i organizacja pierwszego szpitala dla dzieci w Łodzi w latach 1905-1939. W: Gołębiowska M. Szpital Anny Marii w Łodzi. Zasługi dla pediatrii. *BESTOM-DENTOnet.pl, Łódź*, s. 11-30, 2005; Koczywās M. Powstanie i działalność Szpitala Anny Marii w Łodzi w latach 1905-1939 (praca magisterska 2004); Biegańska-Płonka M. Opieka pediatryczna w czasie II Rzeczypospolitej (rozprawa doktorska 2004).

początkowo zatrudniona jako ordynator nadetatowy – w 1923 roku przejęła kierownictwo oddziałem i prowadziła go do wybuchu II wojny światowej. Liczba leczonych w tym czasie dzieci stopniowo rosła (z 196 w 1905 r. do 878 w 1929 r.). Od 1919 roku opieką chirurgiczną objęto również niemowlęta. U leczonych dzieci dominowały wtedy ostre zespoły brzuszne, wady wrodzone, zakażenia ropne skóry, kości, opłucnej oraz gruźlica kostno-stawowa. W czasie II wojny światowej szpital przejęli Niemcy, a pacjentami były głównie dzieci niemieckie. W październiku 1944 roku okupant ewakuował niemiecki personel i chore dzieci wraz z całym wyposażeniem i dokumentacją medyczną w nieznanym kierunku. W opustoszałym szpitalu natychmiast pojawili się polscy lekarze. Dr Matylda Tomaszewska, pierwszy powojenny ordynator chirurgii dziecięcej, od podstaw organizowała pracę oddziału, który prowadziła do 1950 roku. W 1945 roku Szpital „Anny Marii” stał się siedzibą Katedry i Kliniki Pediatrii Wydziału Lekarskiego nowo powstałego Uniwersytetu Łódzkiego, kierownikiem pediatrii został prof. Stanisław Torokan Popowski⁸.

W 1950 roku placówka przyjęła nazwę Szpitala im. Janusza Korczaka i stała się jednocześnie Szpitalem Klinicznym nr 4 Akademii Medycznej. W 1949 roku do Łodzi przyjechała dr med. Józefa Dowgiałło-Moszyńska⁹, znakomity chirurg dziecięcy, przedwojenny ordynator chirurgii dziecięcej w Wilnie. Po studiach medycznych w Moskwie wyjechała do Paryża, gdzie zdobyła specjalizację z chirurgii dziecięcej u prof. Luisa Ombredanne’a. W latach 1949-1954 dr Dowgiałło-Moszyńska pełniła funkcję ordynatora Oddziału Chirurgii Dziecięcej przy I Klinice Pediatrii.

Ryc. 3 Dr J. Dowgiałło-Moszyńska

Ryc. 4 Prof. Alojzy Maciejewski

Kierownictwo Oddziału w 1954 roku przejął przybyły z Gdańska prof. Alojzy Maciejewski¹⁰, a następnie został kierownikiem powołanej w 1955 roku Katedry i Kliniki Chirurgii Dziecięcej. Prof. Alojzy Maciejewski studia medyczne ukończył w Warszawie, doktorat obronił w Wiedniu. Przed wojną pracował w Warszawie, w czasie powstania warszawskiego był ordynatorem szpitala powstańczego (odznaczony Krzyżem Walczących z Mieczami, Warszawskim Krzyżem Powstańczym, Krzyżem Armii Krajowej). Po wojnie współorganizował gdańską Akademię Medyczną, był

⁶ Tomaszewski A., tamże

⁷ Tomaszewska M., tamże

⁸ Torokan Popowski S, Kawiorki J. Szpital dla dzieci im. Anny Marii obecnie im. Dr. Janusza Korczaka w latach 1905-1995. *Panaceum* 4 (27): 13-15, 1995

⁹ Jankowska J. Dr med. Józefa Dowgiałło-Moszyńska – wspomnienie. W: Historia chirurgii dziecięcej w Polsce. Smólska I, Łodziński K, Cedro A. (red.). II Sympozjum Sekcji Historycznej PTChD, Warszawa, *Pelplin*, s. 62-63, 2003

¹⁰ Jankowska J, Korzyk J, Maciejewski A. Dziewięćdziesiąt lat chirurgii dziecięcej w Łodzi. W: Smólska I, Kaliciński H, Kamiński W, Łodziński K. (red.) Historia chirurgii dziecięcej w Polsce. XIX Sympozjum PTChD Sekcja Historyczna, *Invest-Druk, Warszawa*, s. 73-77, 1999; Stoba C. Powstanie i rozwój chirurgii dziecięcej w Gdańsku. W: Smólska I, Kaliciński H, Kamiński W, Łodziński K. (red.) Historia chirurgii dziecięcej w Polsce. XIX Sympozjum PTChD Sekcja Historyczna, *Invest-Druk, Warszawa*, s. 73-77, 1999; Kurnatowski A. Alojzy Maciejewski. W: Profesorowie i docenci wydziałów medycznych Uniwersytetu Łódzkiego i Akademii Medycznej w Łodzi 1945-1964. *Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Łódź* s. 142-143, 2003;

kierownikiem Oddziału Ortopedii i Chirurgii Dziecięcej, a w 1953 r. został mianowany kierownikiem Katedry i Kliniki Ortopedycznej w Gdańsku. Stopień doktora habilitowanego uzyskał w 1948 roku na podstawie pracy „Czynnościowe leczenie zwichnięć biodra u dzieci”. Po wybudowaniu w 1959 roku Szpitala im. Marii Konopnickiej Katedrę i Klinikę Chirurgii Dziecięcej przeniesiono do Instytutu Pediatrii, a Oddział Chirurgii Szpitala im. J. Korczaka pozostał oddziałem miejskim podległym władzom miasta, którego kierownictwo objęła absolwentka Uniwersytetu Poznańskiego, wspaniały chirurg i pedagog, więźniarka Ravensbrück – dr med. Jadwiga Hewelke-Grabowska¹¹. Prowadziła go do 1975 roku.

Ryc. 5 Dr Jadwiga Hewelke-Grabowska

Ryc. 6 Prof. Jadwiga Jankowska

Kolejnymi ordynatorami Oddziału Chirurgii Dziecięcej Szpitala im. Korczaka w Łodzi byli: dr Janusz Korzyk¹² (w latach 1975-1995), dr Zdzisław Nowicki¹³ (w latach 1995-2004), dr Anna Kotonia¹⁴ (od 2004 – nadal). W 2007 roku Oddział Chirurgii Dziecięcej zostaje przeniesiony do Szpitala Wojewódzkiego im. M. Kopernika.

Prof. Alojzy Maciejewski pełniący funkcję kierownika Katedry i Kliniki Chirurgii Dziecięcej w latach 1955-1975 dbał nie tylko o rozwój kliniki, ale jako specjalista wojewódzki walczył o miejsce chirurgii dziecięcej w regionie łódzkim, aby dzieci chore chirurgicznie były leczone przez specjalistów i miały własne oddziały. Za jego kadencji powstały oddziały: w Wieluniu, prowadzone przez ordynatorów – dr Mirosławę Dysbińską (chirurg dziecięcy), dr. Patryna, dr. Kuźniaka, dr. Muchę, dr. Zbigniewa Łukomskiego (od 1992 – nadal); w Sieradzu – ordynator dr Zbigniew Waclawek (chirurg ogólny) i w Piotrkowie Trybunalskim – ordynator dr Grażyna Magrzyk (chirurg ogólny). Chirurdzy ogólni po szkoleniu w klinice uzyskiwali II stopień specjalizacji z chirurgii dziecięcej.

Po przejściu profesora Maciejewskiego na emeryturę kliniką kierowała w latach 1975-1997 prof. dr hab. n. med. Jadwiga Jankowska¹⁵ – absolwentka łódzkiej Akademii Medycznej, uczennica dr Dowgiałło-Moszyńskiej, bardzo dobry chirurg, urolog, pedagog, prawy człowiek, wieloletni

¹¹ Jankowska J, Korzyk J, Hewelke-Grabowska J. Dziewięćdziesiąt lat chirurgii dziecięcej w Łodzi. W: Smólska I, Kaliciński H, Kamiński W, Łodziński K. (red.) Historia chirurgii dziecięcej w Polsce. XIX Sympozjum PTChD Sekcja Historyczna, *Invest-Druk*, Warszawa, s. 73-77, 1999; Gołębiowska M. Historia Szpitala Anny Marii dla dzieci w Łodzi. *Przegl Pediatr* 38 (3): 186-190, 2008

¹² Korzyk J., tamże

¹³ Nowicki Z., tamże

¹⁴ Kotonia A., tamże

¹⁵ Kurnatowski A. Jadwiga Jankowska. W: Profesorowie i docenci Akademii Medycznej w Łodzi 1965-1994. *Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Łódź*, s.186-187, 2004

konsultant wojewódzki w dziedzinie chirurgii dziecięcej, przewodnicząca Oddziału Łódzkiego PTChD.

W tym czasie powstały kolejne oddziały chirurgii dziecięcej:

- w Łasku (1974), obejmujący okolice Sieradza, którego ordynatorem został asystent kliniki – dr Janusz Waliś, a od roku 1990 dr Andrzej Owczarek i pełni tę funkcję nadal;
- w Pabianicach (1982), którego ordynatorem został asystent Oddziału Chirurgii Dziecięcej Szpitala im. J. Korczaka – dr Jan Niewiadomski (oddział został zamknięty w 1992 roku);
- w Bełchatowie (1985), obejmujący okolice Piotrkowa Trybunalskiego, którego ordynatorem został dr Marian Jagodziński – uczeń dr J. Hewelke-Grabowskiej, a od roku 1995 dr Barbara Krajewska, pełni tę funkcję nadal.

W 1990 roku w Szpitalu Pomniku – Centrum Zdrowia Matki Polki powstał Oddział Kliniczny Chirurgii Noworodkowej i Dziecięcej Instytutu Pediatrii. Oddział od podstaw stworzył i wyszkolił personel lekarski prof. Andrzej Chilarski¹⁶ – absolwent Akademii Medycznej w Łodzi, asystent Kliniki Chirurgii Dziecięcej, stypendysta British Council, wieloletni konsultant wojewódzki do spraw chirurgii dziecięcej, przewodniczący Oddziału Łódzkiego PTChD, prezes Polskiego Towarzystwa Chirurgii Dziecięcej w latach 2003-2006. Szczególnym zainteresowaniem prof. Chilarskiego są wady wrodzone, ich diagnostyka prenatalna i chirurgiczne leczenie noworodków. Od roku 2000 klinika zmieniła nazwę na Klinikę Chirurgii i Urologii Dziecięcej Instytutu Centrum Zdrowia Matki Polki. W 1996 roku, z uwagi na zakres obejmowanych leczeniem chorób, Klinikę Chirurgii Dziecięcej Instytutu Pediatrii przemianowano na Klinikę Chirurgii i Onkologii Dziecięcej. Po przejściu prof. Jadwigi Jankowskiej na emeryturę kierownictwo objęli: prof. Jerzy Niedzielski (1997-2000), prof. Ewa Andrzejewska (2000 – nadal). W 2005 roku po rozwiązaniu Instytutu Pediatrii Klinika weszła w strukturę Katedry Pediatrii Zabiegowej. W tym roku również wydzielono Samodzielny Oddział Chirurgii i Urologii Dziecięcej, którego kierownikiem został prof. Jerzy Niedzielski. Przez ponad 100 lat istnienia chirurgii dziecięcej w Łodzi i regionie lekarze zatrudnieni we wszystkich wspomnianych klinikach i oddziałach pracowali ofiarnie na rzecz małych pacjentów, niejednokrotnie ratując im życie lub zapobiegając trwałemu kalectwu. Przez wszystkie te lata środowisko łódzkie brało czynny udział w działalności Polskiego Towarzystwa Chirurgów Dziecięcych, dzieląc się swoimi doświadczeniami naukowymi i klinicznymi w czasie sympozjów i zjazdów naukowych organizowanych w Łodzi i na terenie całego kraju. Obecnie trudno jest prognozować dalszy rozwój chirurgii dziecięcej z dwóch powodów: stale zmniejszającego się przyrostu naturalnego i malejącej liczby dzieci oraz przyczyn ekonomicznych, tzn. wymagań Narodowego Funduszu Zdrowia, aby leczenie noworodków i dzieci przynosiło zyski finansowe.

Adres do korespondencji:

Prof. dr hab. n. med. Hanna Bułhak Guz.
Klinika Chirurgii i Urologii Dziecięcej,
Instytut Centrum Zdrowia Matki Polki
93-338 Łódź ul. Rzgowska 281/289
tel. +48 42 271-21-37
e-mail: hbulhak@wp.pl

¹⁶ Kurnatowski A. Andrzej Chilarski. W: Profesorowie i docenci Akademii Medycznej w Łodzi 1965-1994. *Uniwersytet Medyczny w Łodzi, Łódź*, s. 60-61, 2004